

Bu çalışma, 5–9 Eylül 2012 tarihleri arasında İzmir Karaburun’da düzenlenen

“**kapitalizmin kısılcacında doğa – toplum – teknoloji**” temalı

7. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kongre sırasında bildiriye dinleyenlerin önceden okumuş olarak tartışmalara katılabilmesi için bu formatta web sitemizde yayımlanmıştır.

Atıfta bulunabilmek için yazar(lar)ın iznine başvurmanızı rica ederiz.

Karaburun Bilim Kongresi Düzenleme Kurulu

26.08.2012

Kapitalizmin Ekolojik Algısı(zlığı)

Ekolojik krizin günümüz toplumları için, kendisini tartışılmaz gerçeklik olarak kabul ettirmesi büyük ölçüde, insanın doğa üzerinde yarattığı yıkımın boyutlarıyla bağlantılıdır. Ekolojik krizin, türlerin yok oluşundan, iklim değişikliğine, su sorunundan, sel felaketlerine, enerji krizinden, nükleer kazalara kadar birçok farklı şekilde, insanlığın önüne, aşılması elzem bir sorun olarak çıktığını söylemek mümkün. İnsanlık, çevresiyle ilişkisinde yarattığı yıkım göz önüne alındığında kritik eşiğe ulaşmıştır. Bu gün gelinen noktada yaşanan bu çevresel yıkım, çoktan, bir doğa sorunu olmaktan çıkıp toplumun bekasını ve varoluşunu tehdit eden bir sorun haline gelmiştir.

Günümüz toplumunun çözüm bekleyen sorunlarının başında ekolojik sorunların geldiği artık inkarı güç bir durum. İnsanlığın içinde bulunduğu ekolojik bunalımı (ekolojik kriz) bir çevre sorunu olarak ele almak konuyu daraltacak ve kavranmasını zorlaştıracaktır. Bu nedenle çalışma boyunca çevre sorununu da içinde barındıran ekolojik kriz kavramı kullanılacaktır.

Çevre, tanımı gereği bizim dışımızda kalan belli bir yapısı olmayan şeylerden oluşur; ekoloji ise *iç ilişkilerce tanımlanan bir bütündür*. Çevreler listelenebilir, numaralandırılabilir. Ekolojiler ise bu şekilde ambalajlanamaz, aralarındaki sınırlar aktif dönüşüm alanlarıdır ve içerisi ile dışarısını birbirinden ayıran sabit bir hat yoktur. Özellikle insanlık ile doğa arasındaki sınır bayağı dinamikleşir, tarihsel olarak anlaşılması, siyasi açıdan dönüştürülmesi gereken bir mesele haline gelir. Ekolojik kriz aynı zamanda sık sık tekrar eden bir dizi olguya dayanılarak yapılan bir soyutlamadır (Kovel, 2005; 36-37).

Bütün canlılar çevreleriyle birlikte evrimleşirler; bu süreç içinde de çevrelerini aktif bir biçimde dönüştürürler. Doğa biçimi ortaya çıkarır, canlılarda biçimleri dönüşüme uğratan biçimlerdir. Ekoloji yerine çevreden söz etmek bu yüzden eşyanın (*ya da şeylerin*) tabiatına aykırıdır. (Kovel 2005, 137)

Tarih bize, toplumların çok uzun zamandan beri çevreyle savaş halinde olduğunu, doğaya, kaynaklarını sonuna kadar sömürüp ve atıklar için bir bulaşık çukuru muamelesi yapıldığını gösterir. Doğanın talanı insanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği tarihe kadar eskiye götürülebilir. Hatta birçok uygarlığın çöküşünde doğanın fütursuzca talanının etkili olduğu söylenebilir. Sümerler örneklerden biridir. Fakat yine de, son bir kaç yüzyıla gelinceye kadar insan toplumunun global çevreyle olan ilişkisi öylesine küçük ölçekli olmuştur ki, onun etkileri ihmal edilebilir. Günümüzde ise gelişen bilim ve teknikle beraber insanlığın doğayla

kurduğu ilişki küresel bir boyut kazanmış, doğanın ve insanlığın kendisinin varlığını sürdürmesini tehdit eder hale gelmiştir.

Çalışmada ekoloji diye bahsedilenin ne olduğundan biraz bahsettikten sonra konun temel noktasını oluşturan ekoloji ve ekonomi ilişkisine geçebiliriz. Sanayi Devrimi, emeğin sermayeye tabi kılınmasını olanaklı hale getirdiği gibi doğanın da sermayeye tabi kılınmasını mümkün kıldı. (Foster, 2002; 106). Yeni kapitalist düzen sadece emek-sermaye arasında bir çelişki yaratmadı aynı zamanda insan-doğa arasındaki çelişkiyi de derinleştirdi. Belkide tarih, sınıf savaşlarından ibaret değil, aynı zamanda insan-doğa arasındaki çelişkinin diyalektik devinimi de içinde barındırıyor.

Birbirinin tersine işleyen çevre ve ekonomi ilişkisinin somut olarak fark edilmesi, 1950’li ve 1960’lı yıllara rastlamıştır. Teknolojinin de gelişmesiyle hızlanan sanayileşme, pek çok kentte çevresel kirlilik sorunlarına yol açmış ve çevre ile ekonominin ilişkisi geniş bir kitle tarafından sorgulanır hale gelmiştir. Hızlı sanayileşmenin, hızla artan üretim ve tüketimin bir çevresel maliyetinin olduğu daha geniş bir kitle tarafında dillendirilmeye başlanmıştır.. Bu dönem aynı zamanda ekolojist örgütlerin arttığı, daha geniş kitlelere ulaşıyor olduğu, hatta hükümetlerce uygulanan ekonomi politikalarına bazı çevreci uygulamaları dayattıkları bir dönem olmuştur.

Üstesinden gelmeye çalışılan ekolojik sorunlar, niteliği gereği bir bütün oluşturmakta, öğeleri arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Sorunsal sözcüğü, öğeleri birbirine bağlı olan sorunlar bütünü anlamına geldiğinden çevreye ilişkin sorunların tümü de bu nitelikte olduğu için çevre sorunsalından söz etmek yerinde olacaktır. Ekolojik kriz içinde tanımlanabilecek atıklar, hava, su, toprak kirliliği, emisyonlar, biyolojik çeşitliliğin azalması, asit yağmurları, gıda sorunu, doğal kaynaklar üzerindeki baskı (...) tek tek ve bağımsız sorunlar olmanın ötesinde, birbiriyle yakından ilişkili, mevcut ekonomik düzenden benzer şekilde etkilenen sorunlardır. Bu bakımdan bunlar çevre sorunsalının kimi göstergeleridir.

Başta erken kapitalistleşen ülkeler olmak üzere pek çok ülkede özellikle 1970’li yıllarda başlayıp genişleyerek uygulamaya giren çevre politikalarına ve uluslararası alanda yürürlüğe konulan önlemlere karşın, ekolojik sorunlar çözülmek bir yana yoğunlaşarak sürüyor (bu çalışmada ekolojik sorunların neler olduğundan çalışmanın kapsamı gereği sadece satır aralarında bahsedilecektir). Bu bakımdan bir kriz gibi anlaşılabilir. Fakat bu krizin en önemli özelliği ekonomik kriz ya da hükümet krizi gibi inişli çıkışlı ya da geçici değil, aksine hızla derinleşen, uzun soluklu bir kriz olması. Belki de bu yüzden yaşanan ekolojik sorunları bir “kriz” olarak değil de içinde yaşadığımız sistemin en önemli sorunu, en önemli açmazı olarak algılamak daha doğru olacaktır. Bu, ne yapılırsa yapılsın çözümü olmayan bir insanlık

durumu, “yazgıcı” bir kötümserlik üretimi olarak algılanmamalıdır. Buna karşılık yürürlükteki politikalara ve alınan bazı önlemlere abartılı güven besleyen Pollyanacı bir iyimserliğe kapılmak da gerçeklikten uzaklaşmak anlamına gelecektir. (Keleş, Hamamcı, 2009; 30)

Üretim-tüketim sarmalı tarihsel biçim alışlarıyla değişen yaşam koşulları toplumsal bilinçte belirginleştikçe, sorunlar bireysel değerlendirmelerin ötesinde ortak bir değerlendirme ve çözüm talep eder. Dünya ölçeğinde yaşanan sorunlar, görünümleri ve etkileri farklılık gösterse de, toplumları bağlayıcı olurlar, insanlık için elzem teşkil ederler. Erken sanayileşen bölgelerde yaklaşık 200 yıl öncesinde başlayan kirlitici üretim, son 50 yılda artan hızda bölgesel olmaktan çıkıp küresel bir boyut kazandı. Bu gün gelinen noktada ekolojik kriz; su kaynaklarının tükenmesinden çöp sorununa, kutupların erimesinden küresel ısınmaya, nükleer tehlikeden sağlıklı gıda sorununa kadar “dünya ölçeğinde” bir boyut kazandı. Ben çalışma boyunca bu sorunun kaynağının mevcut üretim ve tüketim ilişkileri ve sistemin tarihsel koşulları olduğunu savunacağım.

K. William Kopp’un ısrarlı bir biçimde savunduğu gibi, “kapitalizm bir ödenmemiş masraflar ekonomisi olarak görülebilir. Masrafların ekolojik olanları üçüncü kişiler ya da bir bütün olarak topluma yüklenir. Örneğin bir fabrikanın yol açtığı hava kirliliği, o fabrikanın hesaplarına dahil bir üretim maliyeti olarak işlem görmez. Daha ziyade doğa ya da toplum tarafından çekilecek, fabrikanın hesapları dışında kalan bir bedel olarak görülür (Aktaran Foster, 2002; 140). Sanırım bu durum kapitalizmin ekolojik algısının karikatürize bir hali.

Gezeğenin ekolojik sorunlarını çözmek için önerilen reçeteler, sorunsalın büyüklüğü ve karmaşıklığı göz önüne alındığında insana üzüntü verecek derecede yetersizdir. Önerilen reçeteler, sorunu çözmek bir kenara ertelemekten bile uzaktır. Uluslararası anlaşmalar öngören, nüfus ve tüketim artışını kısımayı hedefleyen politikalar, çevre dostu teknolojiler denilen bir avuç teknolojiyi benimsemeye davet eden reçetelerin başarıya ulaşmasını beklemek, en hafif tabirle hata olacaktır. Dünyadaki krizin bir doğa krizi değil, bir toplum krizi olduğunu görmekle başlamamız gerek... Bu gün karşı karşıya olduğumuz çevre yıkımının başta gelen nedenleri ne biyolojiktir ne de tek tek bireylerin tercihlerinin bir sonucudur. Bu nedenler toplumsal ve tarihseldir (Foster, 2002; 13).

Ekolojik krize çözüm olarak öne sürülen reçeteler, sermayeye yeni rant alanları açmaktan ileri gidemediğini görüyoruz. Victor Wallis’in ifadesiyle söyleyecek olursak; sermayenin çevre krizine verdiği yanıt piyasaya duyulan inancı pekiştirmek şeklinde oldu. (Wallis, 2010; 94) İlk aşamada bunun anlamı, hava, toprak, su ya da ormanlar gibi yaşamsal öğelerin metalaştırılması ticari birer özne haline gelmesi şeklinde özetlenebilir.

Sermaye çevreleri, bazı ulusüstü kuruluşlar ve akademinin bir bölümünün ısrarlı bir şekilde vurgulamaya çalıştığı gibi ekolojik krizin temel nedeni hızlı nüfus artışı, insanların tüketim alışkanlıkları ya da doğal bir takım nedenler değil, tüketim ilişkilerini de şekillendiren kapitalizmin üretim ilişkileridir. Bu üretim ilişkileri radikal bir biçimde değişmedikçe ekolojik kriz derinleşecektir. Nükleer ya da başka konularda felaket senaryoları çizmeye gerek yok ama Wall-e animasyon filmine de konu olduğu gibi sadece çöp sorunu bile insanlığın başına öngörülemez sorunlar açabilir. Sonuç yerine ekolojik krize sunulan birkaç çözüm önerisini dile getirmek istiyorum.

Bazı çözüm önerilerini aktarmaya çalışmadan önce L. Mumford'un şu ifadesinin ufuk açıcı olduğunu düşünüyorum: *“Şimdi, düşünmeye değer ne varsa hepsi ekolojik olmak zorundadır. İnsanın “doğa”nın değişmesi gereklidir.”*

Yeşil kapitalizmin imkansızlığını vurgulayan ekososyalistlerden biri olan D. Tanuro, kârın buyruklarını bir kenara bırakmak koşuluyla eş zamanlı dört girişimi bir araya getirerek rasyonel bir çıkışın güç hatları çizilebileceğini söylüyor. Bunlar: 1. Gerçek toplumsal ihtiyaçların talebini karşılamak, 2. Emek süresini azaltıp gereksiz, zararlı üretimleri ve taşımacılığın büyük bir bölümünü kaldırarak küresel maddi üretimi azaltmak, 3. Enerji verimliliğini radikal bir şekilde arttırmak ve maliyetlerden bağımsız olarak tamamıyla yenilenebilir enerjiye geçmek, 4. Dönüşümün demokratik bir şekilde gerçekleşmesi için üretilen yani tüketilen için kolektif sorumluluğun politik ve kültürel koşullarını yaratmak olarak özetliyor ve bu dört girişimin birbiriyle doğrudan etkileşim halinde olduğunu ısrarla vurguluyor.

Yeşil kapitalizmin imkansızlığını ve ekolojik krizin temelinde mevcut üretim ve tüketim ilişkilerinin olduğunu ana hatlarıyla ifade etmeye çalıştım, çalışmanın en büyük eksikliğinin konuyu örneklendirememek olduğunun farkındayım, bu çalışmayı, bir savı dile getirmek ve bir giriş olarak düşündüm.

Kaynakça

Kovel, Joel (2005), *Doğanın Düşmanı*, Metis, İstanbul

Foster, J. Bellami (2002), *Savunmasız Gezegen*, Epos Yayınları, Ankara

Keleş, Ruşen, Hammarcı, Can (2009), *Çevre Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları

Wallis, Victor (2010), *Kapitalizm ve Ekolojik Kriz*, Monthly Review, Sayı:22
Kalkedon Yayınevi, İstanbul

Tanuro, Daniel (2011), *Yeşil Kapitalizm İmkansızdır*, Habitus Yayıncılık, İstanbul

Kışlalıoğlu, Mine, Berkes, Fikret (1989), *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi, İstanbul

Doğru, Barış (2009), *Umudu Yeşertenler*, Optimist Yayıncılık, İstanbul

Adnan Avcı

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Bölümü

0542 674 00 78

adnan.lazuri@gmail.com

Merhaba, küçük bir not eklemek istedim.

Çalışmanın eksiklikleri görülüyordur, kafamdakilerin yarısını bile gerçekleştiremedim, yeni bir işe başladım, gezici eğitim birimi sorumlusu olarak şuan Van Erciş'deyim., Kitaplarımın çok azı yanımda, yeni işime alışmaya çalışıyorum. Aslında ekoloji benim tez konum biraz daha zamanım olsa daha özgün ve ayakları yere basan bir çalışma gönderiyor olabilirdim size. Fakat akıcı, görsel ağırlıklı, eğlenceli bir sunum yapabileceğimi düşünüyorum.

Teşekkürler, kolaylıklar diliyorum.